

Ældgamle vejforløb fra før vi fik kort

Allerede Nationalmuseets direktør, Sophus Müller, gjorde i 1891 opmærksom på, at mange dysser og gravhøje i Jylland lå på rækker, og at mange af disse pegede mod vadesteder over åerne (sammenfattende beskrevet (med strækningen fra Vesterhav til Viborg som eksempel) i Sophus Müller: "Vej, By og Bygd i Sten- og Bronzealderen" (Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie 1904; s. 1-64)). I 1927 skrev Vilhelm la Cour doktordisputats om de sjællandske højrækker. Han mente med afsæt i Müller, at rækkerne skyldtes bygdeveje fra sten- og bronzealderen. Siden blev teorier som disse skubbet i baggrunden. Først med Mogens Schou Jørgensens arbejder i 1990'erne – siden suppleret af Torben Egebjerg og yngre jyske forskere – er teorien blevet sandsynliggjort på overbevisende måde. Det var især Skjern Å-projektet, det arkæologiske Skelhøjprojekt og digitaliseringen, som satte gang i en udvikling, hvor man nu må erkende, at højrækkerne går tilbage til ca. 3500 før Kristus.

Forklaringen er enkel og logisk. Da vore forfædre i yngre stenalder slog sig fast ned for at dyrke jorden, blev der behov for at færdes i mere faste ruter mellem bopladser i rydninger, og disse ruter blev fastfrosset af overgangsmulighederne over ådale, moseområder, øde hedestrækninger. Indtil da var vandvejene de eneste faste ruter. Når man fik trang til at demonstrere egen eller bygdens magt med imponerende gravminder, var intet mere naturligt end at placere dem ved vejene, hvor flest muligt så dem. Der er intet kontroversielt i det, hvis man blot husker, at vi taler om brede vejstrøg bestående af vekslende mudrede vejspor – ikke om anlagte veje. Først i middelalderen begyndte man at anlægge og vedligeholde veje - ud over vadestedernes sten, vaser og bjælker.

Vil man rekonstruere de gamle vejstrøg, er det dog ikke nok at se på gravhøje. Man må kombinere højrækkerne med vadestedsmuligheder, vådområder, hulveje og højdekurver. Ved Skjern Å brugte man tillige luftfotos, jordradar, fosfatanalyser, udgravning etc.

Fra la Cours doktorafhandling ” **Sjællands ældste bygder**” fra 1927 citeres hovedindholdet af hans gennemgang af Sømme herred (hvor han indleder med at konstatere, at bygden syd for fjorden er betydningsløs, men også svær at udrede, fordi Roskilde by har slettet en masse af de mulige spor, der har været):

”Er man kommet forbi Roskilde, møder man de første Mindesmærker ved Himmelev — den fredlyste Børnehøj med Dobbelt-Jættestue og et ødelagt Dyssekammer i Nordvest. Vejen er fra Himmelev krøbet op over den store Banke, har passeret disse to Grave og er gået ned ad Skraaningen mod Skebjærggaard. Paa Hældet finder vi Lammedysse, endnu en Langdysse og et sløjfet Dyssekammer. Omtrent ad den nuværende Vej er man søgt mod Nord, parallelt med Kysten, og er nået over Store Valby til Gereaa. Overgangsstedet her ligger klart: to Langdysser og to sløjfede Kamre markerer det *Syd* for Aaen - en Langdysse og et ødelagt Kammer *Nord* for den.

Derpaa er man ret øst om Taagerup kommet til det smalle Stræk mellem Salmose og Gundsøengene. Hove Aa er krydset ved Gundsøgaard, og Vejen har da fortsat over Hødysse, Toradysse, Dyssegaard og Gulddysse til Stejlebakken og Broengen mellem øvre og Nedre Værebro. Paa dette Sted har man nået Herredsgrænsen, og hele Vejlinjen er klart betegnet. Fra Gereaa til Værebro Aa kendes ialt 14 Megalitgrave i umiddelbar Tilknytning til den.

Vest for Vejen forekommer der enkelte spredte Mindesmærker - saaledes ved Korsbjerg og ved Lille Valby - men kun to Steder er der Tegn til større Bebyggelser.

Det ene Sted er ved Gerebro, hvor der kendes en stor Stenaldershøj paa den lille Banke. Syd for træffer vi de yderste i Jyllinge Sogn: en sløjfet Langdysse ved Toftegaard og en sløjfet Runddysse mellem denne og Blodhøj. Derpaa kommer vi over Vejlinjen ved Stejlebakke til den sløjfede Trolddysse lidt Nord for Espehøj, et Par ødelagte Runddysser ca. 500 m længere mod øst, to ødelagte Langdysser ved Kanten af Aamose, to Langdysser og en Runddysse ved Gundsømagle Holme, en Langdysse Syd for Falkser, den overpløjede Hyldehøj nær Vejen fra Østrup til Gundsømagle og en delvis bortgravet Runddysse ca. 900 m Sydost for Gundsømagle. Alle disse Mindesmærker ligger som en Krans langs Mosen. At Vig, Sø og Aa har øvet Indflydelse paa Bosættelsen, kan næppe betvivles.

Af østenfjords-Bygdens Megalitgrave mangler vi nu kun at angive ganske enkelte, hvis Beliggenhed er af Interesse.

Hvor Hovedvejen løber ud over Himmelevbankens Hoved mod Skebjerggaard har en Sidevej været ført mod Nordøst ad det jævne Fald mod Nævlingegaard til det Bækløb, der danner Sognets østgrænse. Der kendes fra denne lille Strækning to sløjfede Dysser. Bækløbet munder ud i Maglemoseaa, og hvor dette sker, har det været for sumpet til at passeres. Man er derfor gaaet over Bækken paa et Sted, der markeres ved et fredlyst Dyssekammer, en Langdysse og en Høj med Stenaldergrav, er ad den lille Højning Syd for Aagaard kommet over Maglemose og er fortsat over Aagerup og Vest om Hvedstrup, hvor Gereaa har kunnet krydses ved Gammelsø. Fra dette Sted maa man være naaet ned til Vadestedet over Hove Aa mellem Herringløse og Hove Byer. Vadet kendes nu ved to ødelagte Langdysser Syd for Aaen og en ødelagt Runddysse Nord for den. Man har paa dette Punkt haft Forbindelse med Bosættelsen i Smørum Herreds nordlige Del, og hele Vejstriben fra Nævlingegaard til Hove Aa tæller ialt 16 Mindesmærker, deraf 11 Langdysser. *Nord* for Vejen finder man kun to Langdysser ved Kirkerup Sogns østgrænse, hvor et lille Bækløb fra Gammelsø strømmer ud til Gundsømagle Sø - *Syd* for den 6 Mindesmærker omkring Maglemose og 4 Sydvest for Herringløse. Alt ialt maa disse Strøg have haft en lidet talstærk Befolkning, og Vejlinien har været bestemmende for Bosættelsen. En Megalitgrav i den sydlige Del af Fløng Sogn skal omtales ved Beskrivelsen af Tune og Smørum Herreder.

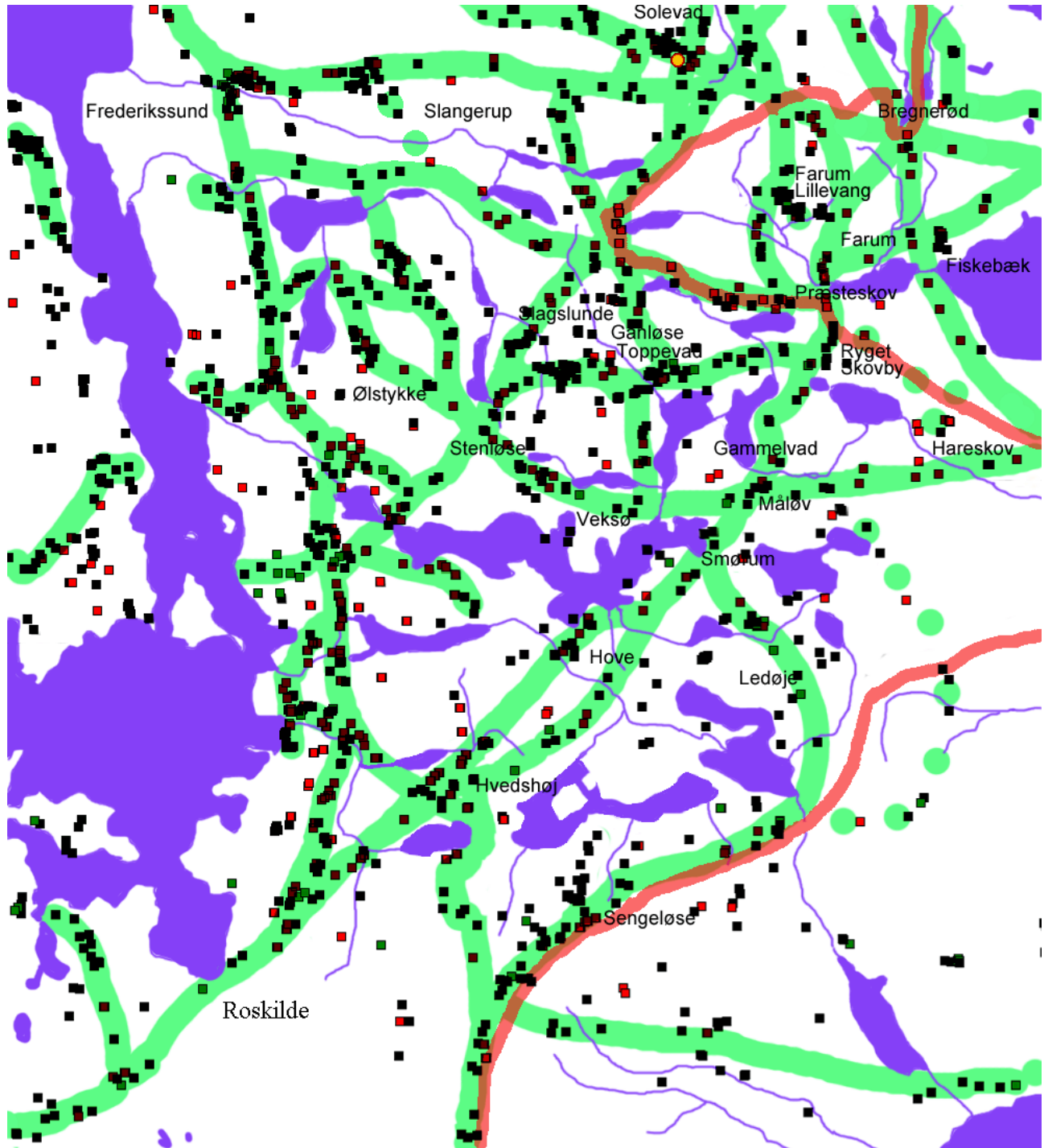
I *Bronzealderen* fastholdes det ovenfor skitserede Grundlag for Herredets Bebyggelse.

Ogsaa nu er Søndenfjords-Bygden af langt mindre Betydning end østenfjords-Bygden, og de gamle Vejlinier er i vedvarende Brug.

Dette gælder saaledes Hovedvejen fra Lejre mod Roskilde, som vi kan følge til Hyrdehøj i Domkirkens Landsogn. Den har fulgt nejagtig den samme Bane som før. Mod Nord synes Sø- og Engdraget fra Kattinge Vig til Buesø at have trukket Folk til. Endvidere kendes der paa Bognæs 5 Høje og ved Kattinge Værk en Gruppe paa 6. Ellers er det lidet, som vidner om Bosættelse i disse Sogne.

Østenfjords tegner Hovedvejen fra Himmelev til Værebro Aa sig ganske klart. Det er vel relativt faa Høje, som snævert følger den gamle Bane; men Mindesmærkerne - 54 ialt - danner et Bælte langs den. Ligesom i Stenalderen har Gereaa samlet en Del af Bebyggelsen - tilsammen 17 Høje - og et andet Knudepunkt maa søges paa Bankerne Syd for Værebro, mellem Stejlebakke og Dyssegaard; her ligger 17 Høje.

Derimod synes det store Engdrag østover mod Gundsømagle Holme at have betydet mindre, og heller ikke selve Gundsø har vistnok spillet nogen Rolle for Bebyggelsen. Men Vejstripen fra Nævlingegaard til Hove Aa er fremdeles tydelig paa Strækningen fra Aagerup til Nord om Hvedstrup samt ved selve Vadestedet. Spredt ligger der - ligesom i Stenalderen - Mindesmærker Sydøst for Herringløse. Hvad Højene ved Fløng angaar, vil de blive omtalt i Forbindelse med Nabobygden i Tune og Smørum Herreder.”

Det er spændende at følge beskrivelsen, men det hele kan tydeliggøres, hvis man supplerer med et moderne kort over kendte (og kendte sløjfede) gravhøje, lang- og runddysser.

Himmelev er porten til Roskilde

Himmelev forbandt Roskildeegnen med Gundsøbygden, men også mod nordøst til Smørum herreds bygder. Der gik ingen vej stik øst fra Roskildepladsen (hvilket heller ikke var så nødvendigt; København var jo ikke opfundet). Selv vejen til bygderne østerude ved Tåstrup og Sengeløse gik over Himmelev. Og ville man finde hovedfærdselsåren mod syd, skulle man også via Himmelev til Tåstrup. Eller via Lejrebygden mod vest. Ruten Himmelev-Lejre er som la Cour skriver visket ud af kulturkortet ved anlæggelsen af Roskilde by, men den har passeret Hyrdehøj og vel også megalitgraven ved Bondetinget, som vi i det mindste kender til. Ruten mellem Bondeting og Himmelev er uvis. På tegningen går den forbi højene i Veddelev, men jeg tror ikke, man er gået ned fra højdedraget for så at klatre op igen. Veddelev er en minibygd uden for ruten. Ruten har snoet sig op over Kongebakken et eller flere steder. Og bemærk i øvrigt, at hovedvejen til den betydelige Lejrebygd i Voldborg herred ikke gik fra Roskilde, men fra en landingsplads ved Kattinge Vig (er der nogen, der har ledt efter Høgekøbing her?).

Oldtidsvejene har holdt sig i højderne og er kun søgt ned i de fugtige fjerdegne, hvor der kunne være en bedre overgang over åløb, end der var i højderne. På vejen gennem østfjordsbygden er både Maglemose Å og Hove Å passeret oppe på hovedruten, hvad høje ved overgangene dokumenterer. Men ved Værebros Å var det vanskeligere. Derfor går vejen fra Gundsømagle ned mod Jyllinge og rammer nuværende Frederiksborgvej ved Spraglehøj for så at fortsætte nordpå ud i sumpene omkring Værebros Å. I middelalderen var der en dæmning gennem engene. Måske den var af ældre dato? Jeg ved ikke, om det er undersøgt. Men kun på strækningen Spraglehøj-Værebros kan man genfinde Frederiksborgvej tilbage i tiden fra før, vi fik kort.